

Zakaj mladi spoštujejo zakone – empirična izhodišča Tylerjeve teorije

Jerneja Šifrer, Gorazd Meško, Matevž Bren

Namen prispevka:

Namen prispevka je pokazati, zakaj študenti različnih slovenskih fakultet spoštujejo zakone, obenem pa testirati vprašalnik z namenom izboljšanja njegove veljavnosti in zanesljivosti na osnovi ustreznih statistik in primerjave z drugimi empiričnimi študijami.

Metode:

Na podlagi podatkov, ki smo jih zbrali z metodo anketiranja oktobra 2011 med študenti štirih fakultet (Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Fakulteta za organizacijske vede Univerze v Mariboru), smo z linearno regresijsko analizo preverjali, zakaj študenti (tako tisti, ki so s policijo že imeli izkušnje, kot tisti, ki jih še niso imeli) spoštujejo zakone. Z diskriminantno analizo pa smo ugotavljali, če med študenti različnih fakultet obstajajo razlike.

Ugotovitve:

Tako študenti, ki še niso imeli izkušenj s policijo, kot tudi študenti, ki so že imeli izkušnje s policijo, spoštujejo zakone zaradi lastnega prepričanja, da je tako prav (osebne morale). Vpliv na upoštevanje zakonov imata tudi postopkovna in distributivna pravičnost in pa grožnja s kaznijo, ki ima obraten vpliv od pričakovanega. Ugotovimo tudi, da študentke v manjši meri kršijo zakone kot študenti, študenti Filozofske fakultete v manjši meri kot študenti ostalih fakultet, medtem ko imajo največje zaupanje v policijo študenti Fakultete za varnostne vede.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Gre za pilotsko študijo, ki je namenjena predvsem testiranju vprašalnika. Enote v vzorec zato niso bile izbrane naključno in je zato reprezentativnost vzorca vprašljiva. Ponekod se pojavlja tudi nizka zanesljivost lestvic vprašalnika.

Praktična uporabnost:

Rezultati te študije poudarjajo pomembnost izdelave zanesljivejšega in veljavnega vprašalnika, ki ga bomo lahko uporabili na vzorcu prebivalcev celotne Slovenije.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek ponuja izhodišča za nadaljnje raziskovanje področja o spoštovanju zakonov in odpira vprašanja o merjenju zanesljivosti in veljavnosti razsežnosti vprašalnika.

UDK: 340.114:17

Ključne besede: spoštovanje zakonov, legitimnost, postopkovna pravičnost, distributivna pravičnost, zanesljivost

Why Young People Obey the Law – Empirical Backgrounds of the Tyler's Theory

Purpose:

The purpose of this article is to show why students from different Slovenian faculties obey the law and, at the same time, to check the questionnaire for its validity and reliability improvements based on appropriate statistics and a comparison with different empirical research projects.

Design/Methods/Approach:

With the data gathered from the pencil-and-paper surveys administered to students of four different faculties (the Faculty of Criminal Justice and Security and the Faculty of Organizational Sciences, University of Maribor, and the Faculty of Arts and the Faculty of Law, University of Ljubljana) in October 2011, we perform linear regression to test why the students, both those who have not had any experience with the police and those who have, obey the law. Further, we apply discriminant analysis to check for the differences between the students.

Findings:

Both groups of students obey the law for their own belief of what is right (personal morality). The extent of obedience of the law is also a function of procedural and distributive justice, as well as of deterrence, which is contrary to what was expected. We also found out that female students break the law less frequently than male students and the students of the Faculty of Arts less frequently than other students, while the students of the Faculty of Criminal Justice and Security are the ones who trust the police more than other students.

Research Limitations/Implications:

This is a pilot study for testing the questionnaire. Sample units were not chosen randomly, which is why the representativeness of the sample is questionable and some scales have low reliability.

Practical Implications:

The results from this study underscore the importance of correcting the questionnaire for its reliability and validity, should it later be used on a sample of Slovenian citizens.

Originality/Value:

The article provides a grounds for further research on obeying the law and raises further issues on measuring reliability and validity of survey's dimensions.

UDC: 340.114:17

Keywords: compliance, legitimacy, procedural justice, distributive fairness, reliability

1 UVOD

Z empiričnim raziskovanjem o razlogih, zakaj ljudje spoštujejo zakone, je leta 1984 v Chicagu začel profesor psihologije z newyorške univerze Tom R. Tyler. Izhodišča Tylerjeve razprave o spoštovanju zakonov temeljijo na treh teoretskih izhodiščih, in sicer na grožnji s kaznijo, vplivu referenčnih oseb in osebni morali. Tyler (2006) daje velik poudarek glede spoštovanja zakonov tudi legitimnosti izvrševalcev zakonov, ki ima za posledico podporo in spoštovanje političnih ter pravnih avtoritet. Avtor (ibid.) preverja vplivanje vseh teh dejavnikov na spoštovanje zakonov pri ljudeh in presega klasično kriminološko misel, ki temelji na zastraševanju in odvračanju od storitev kaznivih dejanj z grožnjo kaznovanja. Najpogosteje se ljudje, ki kršijo zakone ali pričajo proti storilcem kaznivih dejanj, srečajo s policisti, nekateri od njih pa imajo tudi izkušnjo s sodišči. Avtor dokazuje, da izkušnja s policijo in sodišči temeljito spremeni človekovo življenje in odnos do teh represivnih organov, lahko pa vpliva tudi na posameznikovo prepričanje o poštenosti v družbi in delu izvrševalcev zakonov. V Sloveniji sta Tylerjevo teorijo o legitimnosti empirično prvič preverila Reisig in Meško (2009) na vzorcu zapornikov v smislu njihovega podrejanja pravilom v Zavodu za prestajanje kazni zapora na Dobu pri Mirni. Ugotovila sta, da obsojenci na prestajanju kazni zapora, ki ocenjujejo avtoriteto uslužbencev zapora kot pravično, manjkrat kršijo institucionalna pravila. Podobno raziskavo so leta 2011 izvedli Reisig, Tankebe in Meško (2012) na vzorcu polnoletnih dijakov četrtih letnikov šestih srednjih šol v Ljubljani in Mariboru. Ugotovili so, da je zaznava legitimnosti policijskega dela v močni pozitivni korelaciji s postopkovno pravičnostjo, pri čemer je najpomembnejša ugotovitev, da zaznava legitimnosti policijske dejavnosti vpliva na sodelovanje mladih s policijo in na prepričanje o učinkovitosti policijske dejavnosti. Prav tako so Reisig, Bratton in Gertz (2007) potrdili, da sodbe ljudi o poštenosti in pravičnosti postopkov policistov s kršitelji zakonov in drugimi vplivajo na dojemanje legitimnosti in posledično na sodelovanje s policijo in na spoštovanje zakonov.

Glavno vprašanje, na katerega bomo poskušali v tem prispevku odgovoriti, je, zakaj študenti različnih slovenskih fakultet spoštujejo zakone. Kako študenti z različnih slovenskih fakultet zaznavajo legitimnost izvrševalcev zakonov (policije) ter v kolikšni meri so pripravljeni spoštovati zakone. Preverili bomo, ali študenti spoštujejo zakone, ker menijo, da je tako prav (osebna morala), se bojijo kazni (grožnja s kaznijo), ali jih spoštujejo, ker podpirajo avtoritete in institucije, ki izvršujejo zakone. Preverili bomo tudi, ali izkušnja s policijo vpliva na spoštovanje zakonov in ali je legitimnost tista, ki vpliva na obnašanje ljudi v smislu spoštovanja zakonov. Ugotoviti želimo, kako mladi ljudje zaznavajo legitimnost institucij formalnega družbenega nadzorstva in v kolikšni meri se ugotovitve skladajo in razlikujejo s predhodnimi. Hkrati bomo testirali vprašalnik z namenom izboljšanja njegove veljavnosti in zanesljivosti.

2 ZAKAJ LJUDJE SPOŠTUJEJO ZAKONE

O spoštovanju zakonov obstajajo različne teze. Pri tem lahko ločimo med dvema skrajnima, zastraševanjem¹ in zaznavo legitimnosti zakonov, pri slednjem ljudje spoštujejo zakone, ker verjamejo, da so legitimni. Ta ugotovitev izhaja iz Tylerjevega dela, ki poudarja, da je legitimnost oz. pravičnost postopkov izvrševalcev zakonov pomemben dejavnik, ki vpliva na to, da ljudje spoštujejo zakone (Tyler, 2006)². Izkáže se, da je vpliv zaznane legitimnosti na spoštovanje zakonov različen od – in celo večji kot – sodbe ljudi o zastraševanju in odvrčanju od storitev kaznivih dejanj z grožnjo kaznovanja (Tyler in Jackson, 2012).

Legitimnost lahko opredelimo kot lastnost oblasti, zakona ali institucije, ki daje ostalim občutek obveznosti upoštevati njene odločitve in navodila (Tyler, 2003). Legitimnost, na eni strani, vključuje prepričanje ljudi, da so policisti zaupanja vredni, pošteni in skrbijo za blagostanje ljudi, po drugi strani pa prepričanje, da je avtoritete (policiste) potrebno sprejeti in prostovoljno sprejemati njihove odločitve in navodila (Tyler, 2011). Ljudje sledijo in podpirajo tiste avtoritete in institucije, ki kreirajo zaželeno oziroma (vsaj) pravične politike. Kadar torej ljudje vidijo, da avtoritete in institucije sprejemajo pravične odločitve, jih ocenjujejo kot legitimne. Pravično sprejemanje odločitev je domena postopkovne pravičnosti. Sčasoma pa se iz zaznane legitimnosti razvije spoštovanje zakonov (Tyler, 2006). Ljudje morajo verjeti, da ima policija pravične namene in da so policisti kompetentni za opravljanje nalog, ki so jim zaupane: ljudje pričakujejo, da bo policija pri opravljanju svojega dela učinkovita (postopkovna pravičnost) in poštena (distributivna pravičnost) (Jackson, Hough, Bradford, Hohl in Kuha, 2012a). Tyler (1997) celo ugotavlja, da je poštenost policistov pomembnejša od njihovih kompetenc, in da lahko (na splošno) policisti povečajo legitimnost z uporabo poštenih postopkov (Tyler in Fagan, 2008). Pomemben element, ki daje občutek, da so postopki pošteni, je prepričanje tistih, ki so del postopka, da imajo vpliv na proces odločanja: da imajo možnost predstaviti svoje argumente, da imajo občutek, da jih poslušajo, in da verjamejo, da bodo njihovi argumenti obravnavani s strani avtoritet (Tyler, 2006). V kazenskem postopku pa tudi pri individualizaciji kazenskih sankcij je zagotovitev enakega položaja za vsakega posameznika ključnega pomena (Bavcon, Šelih, Korošec, Ambrož in Filipčič, 2009). Zaupanje v policijo torej najbolje razložimo s postopkovno pravičnostjo. Tyler (1988) ugotavlja, da je razumevanje postopkovne pravičnosti kompleksno in večrazsežno. Ugotavlja, da so izpraševanci pozorni na sedem različnih vidikov: motivacijo avtoritet, poštenost, etičnost, možnost vključitve v proces odločanja, kakovost odločanja, priložnost popraviti napake in pristranskost avtoritet. Tisti, ki menijo, da se policija v svojih postopkih obnaša pošteno, da torej policisti obravnavajo ljudi profesionalno, s spoštovanjem in so

1 Zastraševanje delimo na dve vrsti – na splošno (generalna prevencija), ki je usmerjeno na širšo populacijo (aretacija, odvzem prostosti, obsodba storilca kaznivega dejanja kot opozorilo vsem možnim storilcem kaznivih dejanj) in posebno (specialna prevencija), ki se nanaša na preprečevanje novih kaznivih dejanj že znanih storilcev kaznivih dejanj (v tem primeru se kaznovalni učinek nanaša na kaznovanega posameznika, da ta ne bi več ponavljal kaznivih dejanj) (Meško, 2002).

2 Tylerja (2006) zanima predvsem vpliv dela izvrševalcev zakonov, ne ukvarja pa se s postopki sprejemanja zakonov, ki so prav tako lahko vprašljivi z vidika legitimnosti, vendar ta problem presega razpravo v tem prispevku.

pri svojih odločitvah pravični, tisti bodo bolj zaupali policiji kot ostali (Hough in Sato, 2011). Hough, Jackson, Bradford, Myhill in Quinton (2010) ugotavljajo, da je zaupanje v policijo nujno, delno zato, ker ima zaupanje v policijo za posledico sodelovanje ljudi, in najpomembneje, zaupanje gradi legitimnost in s tem spoštovanje zakonov.

Tyler (2006) se v svoji raziskavi opira tudi na sociološko ozadje, ki se osredotoča na tri faktorje vpliva na spoštovanje zakonov: grožnja s kaznijo, obsodbe vrstnikov in osebna morala. V svoji raziskavi našteje kazniva dejanja in prekrške (povzročanje hrupa in motenje sosedov, onesnaževanje, vožnja avtomobila pod vplivom prepovedanih substanc, prehitra vožnja, odtujitev cenejših predmetov iz trgovine in parkiranje avtomobila na prepovedanem mestu) in izpraševance sprašuje, kakšna je verjetnost, da bodo aretirani oziroma obravnavani s strani policije, če bodo storili katerega izmed naštetih dejanj (grožnja s kaznijo – zastraševanje); nadalje sprašuje, v kolikšni meri bi jih njihovi prijatelji, družina obsojali, če bi storili katerega od naštetih dejanj (obsodbe vrstnikov); in koliko je po njihovem mnenju sploh dopustno kršenje posameznega dejanja (osebna morala).

V sedanjem času nepredvidenih družbenih sprememb na področju kriminologije in študij kazenskega pravosodja je preučevanje legitimnosti policijske dejavnosti in pravosodnih institucij ključno. Dosedanje študije (npr. Hough et al., 2010; Tyler, 2006) so pokazale, da so pri raziskovanju legitimnosti pomembni naslednji elementi: zaznava postopkovne pravičnosti; zaupanje ter zaznava zakonite in pravične obravnave predstavnikov vseh delov družbe (distributivna pravičnost); prepričanje, da je treba spoštovati zakone in avtoriteto države (moralna identifikacija); zaznava integritete in učinkovitost delovanja ter moralna kredibilnost formalnega družbenega nadzorstva.

V nadaljevanju prispevka bomo opisali merski inštrument, razsežnosti vprašalnika, zbiranje podatkov in značilnosti vzorca, predstavili rezultate regresijske analize in diskriminantne analize ter zaključili z razpravo.

3 METODE

3.1 Merski inštrument

Vprašalnik je sestavljen na osnovi vprašalnika iz raziskave Zakaj ljudje spoštujejo zakone (orig. Why people obey the law), ki jo je leta 1984 v Chicagu izvedel profesor psihologije z newyorške univerze Tom R. Tyler (2006). Originalni vprašalnik smo najprej prevedli v slovenski jezik, potem pa smo ga skrajšali in prilagodili slovenskim razmeram, predvsem v smislu kulturnih razlik in zakonodaje. Trenutni vprašalnik je namenjen pilotskemu testiranju, zato smo raziskavo izvedli med študenti štirih v naprej izbranih slovenskih fakultet.

Vprašalnik je sestavljen iz štirih sklopov: prvi sklop (A) se nanaša na demografske podatke izpraševancev (spol, starost, fakulteta, ki jo študenti obiskujejo, letnik študija ter študijski program); (B) na mnenje izpraševancev o spoštovanju zakonov (osebni morali, grožnji s kaznijo, obsojanju vrstnikov); (C) na zaupanje v slovensko policijo in delo slovenskih policistov ter na izkušnje

izpraševancev z njimi; in četrti sklop (D) na zaupanje slovenskim sodiščem in sodnikom ter na izkušnje izpraševancev v konkretnih situacijah. Večina vprašanj je zaprtega tipa, merjenih na petstopenjski Likertovi lestvici, nekaj vprašanj pa je tudi odprtega tipa. V tem prispevku se bomo osredotočili na prve tri sklope, saj imajo izkušnjo s sodišči le redki študenti.

V nadaljevanju bomo opisali razsežnosti vprašalnika (faktorje), ki smo jih dobili s faktorsko analizo. Pri tem smo upoštevali (1) normalno porazdelitev spremenljivk (izločili smo tiste spremenljivke, ki se niso normalno porazdeljevale), (2) multikolinearnost (izločili smo tiste spremenljivke, ki so prenizko korelirale; $r < 0,2$), (3) odstotek pojasnjene variance (v nadaljevanju var.) in (4) vsebino. Pri vsakem dobljenem faktorju smo preverili ustreznost Kaiser-Meyer-Olkinove mere primernosti vzorca (KMO), ki je v vseh primerih preseгла vrednost 0,6, ter Bartlettov test, pri čemer dobimo v vseh primerih statistično značilnost manjšo od 0,05 (in s tem zavrnemo ničelno hipotezo, da je originalna korelacijska matrika enotska). Ker smo faktorsko analizo izvedli po sklopih, smo dobili enofaktorske strukture, le sklop »kakovost dela« in »zaupanje v policijo« smo dobili kot dvofaktorsko strukturo. Za vsak sklop smo s Cronbachovim koeficientom alfa (v nadaljevanju alfa) preverili tudi zanesljivost. V nekaterih primerih se alfa giblje le okrog vrednosti 0,5, kar je potrebno upoštevati pri interpretaciji in nadaljnjih napotkih za spremembe vprašalnika. Rezultati so prikazani v tabeli 1.

Spoštovanje zakonov. Študente smo spraševali o pogostosti dejanj (npr. povzročanje hrupa in motenje sosedov, parkiranje avtomobila na prepovedanem mestu ipd.), ki so jih v zadnjem letu storili sami. Odgovori so bili podani na petstopenjski Likertovi lestvici od 1 – nikoli do 5 – zelo pogosto. Torej pomenijo nižje vrednosti večje spoštovanje zakonov, višje vrednosti pa manjše spoštovanje zakonov (1 – zelo spoštuje do 5 – sploh ne spoštuje). S faktorsko analizo, metodo glavnih komponent smo dobili enofaktorsko strukturo (KMO = 0,62; var. = 43,3 %; alfa = 0,538) s faktorskimi utežmi $> 0,5$. »Spoštovanje zakonov« je latentna spremenljivka (utežena vsota vrednosti spremenljivk), pri čemer višja vrednost predstavlja večjo pogostost dejanj in s tem manjše spoštovanje zakonov ($M = 2,0$; $SO = 0,7^3$).

Legitimnost. Predhodne raziskave so konceptualizirale legitimnost kot dvorazsežen pojem (Reisig et al., 2007; Reisig et al., 2012; Sunshine in Tyler, 2003; Tyler, 2003). Tudi v našem primeru dobimo faktorja **dolžnost spoštovanja zakonov** (s faktorskimi utežmi $> 0,4$) in **zaupanje v policijo** (s faktorskimi utežmi $> 0,7$) – glej tabelo 1. »Dolžnost spoštovanja zakonov« (KMO = 0,60; var. = 34,4 %; alfa = 0,489) je sestavljena iz petih spremenljivk (npr. »Ljudje bi morali upoštevati zakone, čeprav niso v skladu z njihovim prepričanjem.«, »Vedno skušam upoštevati zakone, čeprav se z njimi ne strinjam.« itd.). Druga razsežnost »zaupanje v policijo« (var. = 27,8 %; alfa = 0,836) je sestavljena iz štirih spremenljivk (npr. »Ponosen sem na slovensko policijo.«, »Menim, da je prav, da podpiram slovensko policijo.«), dobimo pa jo kot dvofaktorsko strukturo skupaj s faktorjem »kakovost dela policije« (KMO = 0,90; var. = 64,0 %). Vse spremenljivke so bile merjene na petstopenjski Likertovi lestvici od 1 – sploh se ne strinjam do 5 – se popolnoma strinjam. Po Tylerju (2006) smo torej

3 M – povprečna vrednost, SO – standardni odklon

legitimnost obravnavali na dva načina, in sicer kot zaznано dolžnost spoštovanja zakonov in zaupanja v policijo. Faktorja sta tako preračunani spremenljivki (uteženi vsoti vrednosti spremenljivk); za »dolžnost spoštovanja zakonov« je povprečna vrednost 3,8 in standardni odklon 0,5; za »zaupanje v policijo« pa je povprečna vrednost 2,6 in standardni odklon 0,8.

Kakovost dela policije. S faktorsko analizo, metodo glavnih komponent, varimax rotacijo dobimo faktor »kakovost dela policije« (prvi faktor je »zaupanje v policijo«, opisan pri legitimnosti). Študente smo na lestvici od 1 – sploh se ne strinjam do 5 – popolnoma se strinjam spraševali, v kolikšni meri so zadovoljni z delom policije, njihovo profesionalnostjo, poštenostjo itd. »Kakovost dela policije« (var. = 36,2 %; alfa = 0,821) je preračunana spremenljivka (utežena vsota vrednosti spremenljivk) s povprečno vrednostjo 2,7 in standardnim odklonom 0,8.

Grožnja s kaznijo (zastraševanje). Izpraševance smo spraševali, kako verjetno bodo aretirani ali obravnavani s strani policije, če bodo storili kakšnega od naštetih kaznivih dejanj (npr. povzročanje hrupa, alkoholiziran ali kako drugače omamljeni vozili avto ipd.). Odgovori so bili podani na lestvici od 1 – sploh ni verjetno do 5 – zelo verjetno. S faktorsko analizo, metodo glavnih komponent smo dobili enofaktorsko strukturo (KMO = 0,79; var. = 51,1 %; alfa = 0,805) s faktorskimi utežmi > 0,5. Faktor »grožnja s kaznijo« je preračunana spremenljivka (utežena vsota vrednosti spremenljivk) s povprečno vrednostjo 2,6 in standardnim odklonom 1,0. Kot tudi v drugih študijah (npr. Paternoster, Saltzman, Waldo in Chiricos, 1983; Tyler, 2006), tudi v naši nismo upoštevali teže predvidene kazni.

Obsojanje vrstnikov. Študente smo spraševali, v kolikšni meri bi jih vrstniki obsojali, če bi šli zaradi storjenega kaznivega dejanja v zapor (npr. povzročanje hrupa, alkoholiziran ali kako drugače omamljeni vozili avto ipd.). Odgovori so bili podani na lestvici od 1 – sploh ne bi obsojal do 5 – zelo bi obsojal. S faktorsko analizo, metodo glavnih komponent smo dobili enofaktorsko strukturo (KMO = 0,72; var. = 46,1 %; alfa = 0,706) s faktorskimi utežmi > 0,6. Faktor »obsojanje vrstnikov« je preračunana spremenljivka (utežena vsota vrednosti spremenljivk) s povprečno vrednostjo 3,0 in standardnim odklonom 0,7.

Osebnostna morala. Študente smo spraševali, katera od naštetih dejanj se jim zdijo ne/dopustna (npr. priti v nasprotje z zakonom ipd.). Odgovori so bili podani na petstopenjski Likertovi lestvici od 1 – popolnoma nedopustno do 5 – popolnoma dopustno. S faktorsko analizo, metodo glavnih komponent smo dobili enofaktorsko strukturo (KMO = 0,53; var. = 40,5 %; alfa = 0,505) s faktorskimi utežmi > 0,5. »Osebnostna morala« je preračunana spremenljivka (utežena vsota vrednosti spremenljivk), pri čemer višja vrednost predstavlja večjo dopustnost dejanj in s tem nižjo osebno moralo ($M = 2,6$, $SO = 0,6$).

Postopkovna in distributivna pravičnost⁴. Po Tylerju (2006) se postopkovna pravičnost nanaša na zaznavanje poštenosti postopkov policije, distributivna

4 V našem prispevku smo se osredotočili na poimenovanje postopkovne in distributivne pravičnosti po Tylerju (2006). Tudi vprašanja v vprašalniku, ki se nanašajo na postopkovno in distributivno pravičnost, se osredotočajo na zaznavanje izpraševancev o pravičnih postopkih policistov, pravičnih odločitvah policistov in o tem, da smo pred zakonom vsi enaki. Pravni terminološki slovar (1999) opredeli pravičnost kot zavestno prizadevanje priznati vsakomur, kar mu gre po moralnih in pravnih načelih. Pojem distributivna pravičnost je vpeljal Aristotel – razdeljevalna pravičnost (iustitia distributiva) je sorazmerna enakost med več osebami glede na težo, ki jim jo pripisuje ustrezno

pravičnost pa na pošteno obravnavanje ljudi s strani policije/policistov v konkretnih primerih (upoštevani so samo tisti, ki so že imeli izkušnjo s policijo). Vprašanje, ki se pojavi pri pravičnosti je, ali izpraševanci ločijo med postopkovno in distributivno pravičnostjo. Tylerjeve (2006) ugotovitve temeljijo na tem, da sta pojma teoretično sicer različna, vsekakor pa nista neodvisna. Tudi naše korelacije govorijo v prid temu (korelacija med spremenljivkama »Delo policistov je bilo pošteno.« – postopkovna pravičnost in »Ravnanje policistov je bilo zelo pošteno.« – distributivna pravičnost je 0,782). Očitno je, da ljudje vidijo postopkovno in distributivno pravičnost zelo tesno prepleteni. To se pokaže tudi z enofaktorsko strukturo (KMO = 0,83; var. = 62,7 %; alfa = 0,848) s faktorskimi utežmi > 0,7. Odgovori so bili podani na petstopenjski Likertovi lestvici od 1 – sploh se ne strinjam do 5 – popolnoma se strinjam, tako vrednosti 5 pomenijo visoko stopnjo pravičnosti. »Postopkovna in distributivna pravičnost« je preračunana spremenljivka (utežena vsota vrednosti spremenljivk) s povprečno vrednostjo 3,4 in standardnim odklonom 1,0.

Tabela 1:
Faktorske uteži

Spoštovanje zakonov (Compliance) ^a (KMO = 0,62; var. = 43,3 %; alfa = 0,538)	Faktorske uteži
Prišel-la v nasprotje z zakonom.	,711
Vozil-a več kot 130 km/h po avtocesti.	,707
Parkiral-a avto na prepovedanem mestu.	,673
Povzročal-a toliko hrupa, da sem motil-a sosede.	,523
Dolžnost spoštovanja zakonov (Obligation to obey the law) ^b (KMO = 0,60; var. = 34,4 %; alfa = 0,491)	
Vedno skušam upoštevati zakone, čeprav se z njimi ne strinjam.	,689
Ljudje bi morali upoštevati zakone, čeprav niso v skladu z njihovim prepričanjem.	,685
V primeru, da policist nekomu ukaže, naj preneha z nekim dejanjem, naj oseba le s tem preneha, četudi meni, da je dejanje legalno.	,552
Tudi če se nekdo ne strinja z dodeljeno denarno kaznijo sodišča, jo mora poravnati.	,492
Težko je prekršiti zakon in ohraniti samospoštovanje.	,479
Grožnja s kaznijo (zastraševanje) ^c (KMO = 0,79; var. = 51,1 %; alfa = 0,805)	
Alkoholiziran-a ali kako drugače omamljen-a vozil-a avto.	,851
Prišel-la v nasprotje z zakonom.	,807
Vzel-a malenkosti iz trgovin, ne da bi za njih plačal-a.	,793
Povzročal-a toliko hrupa, da sem motil-a sosede.	,618

merilo razločevanja. Merilo razločevanja je položaj, ki ga ima posameznik v družbi; tisti, ki ima višji (nižji) položaj, ima več (manj) pravic in dolžnosti in glede na to dobi več (manj) dobrin. (Pavčnik, 1997) To opredelitev ohranjanja sodobna teorija prava, nanjo pa se opira tudi slovenska ustavnosodna praksa. Zaznavanje pravičnosti s strani naslovljencev sicer ne predstavlja komponente postopkovne pravičnosti, vendar pa v naši raziskavi nismo ugotavljali njenega dejanskega stanja (ali policisti v svojih postopkih naslovljencem zagotavljajo formalno enakopravnost) niti dejanskega stanja distributivne pravičnosti. Naš namen je pokazati, da na spoštovanje zakonov vpliva (tudi) zaznavanje pravičnosti postopkov in poštenega obravnavanja ljudi v policijskih postopkih, kar poimenujemo postopkovna in distributivna pravičnost.

Parkiral-a avto na prepovedanem mestu.	,596
Vozil-a več kot 130 km/h po avtocesti.	,570
Obsojanje vrstnikov (Peers) ^d (KMO = 0,72; var. = 46,1 %; alfa = 0,706)	
Povzročal-a toliko hrupa, da sem motil-a sosede.	,710
Prišel-la v nasprotje z zakonom.	,698
Parkiral-a avto na prepovedanem mestu.	,676
Vzel-a malenkosti iz trgovin, ne da bi za njih plačal-a.	,663
Vozil-a več kot 130 km/h po avtocesti.	,645
Osebna morala (Morality) ^e (KMO = 0,53; var. = 40,5 %; alfa = 0,505)	
Prišel-la v nasprotje z zakonom.	,701
Vozil-a več kot 130 km/h po avtocesti.	,625
Vzel-a malenkosti iz trgovin, ne da bi za njih plačal-a.	,620
Parkiral-a avto na prepovedanem mestu.	,595
Kakovost dela (policija) (Quality of performance) ^{*b} (var. = 36,2 %; alfa = 0,821)	
Policisti pomagajo državljanom.	,759
Slovenski policisti so poštenei.	,731
Policija državljanom vedno nudi podporo, ko jo prosijo za pomoč.	,720
Slovenski policisti so pri opravljanju svojega dela profesionalni.	,719
Slovenska policija obravnava vse ljudi enako.	,709
Zaupanje v policijo (Support for police) ^{*b} (var. = 27,8 %; alfa = 0,836)	
Vedno, če je le mogoče, se udeležim srečanj, kjer se predstavlja slovenska policija.	,785
Menim, da je prav, da podpiram slovensko policijo.	,741
Slovenske policiste zelo spoštujem.	,720
Ponosen-na sem na slovensko policijo.	,719
Postopkovna in distributivna pravičnost ^b (Procedural justice and distributive fairness) (KMO = 0,83; var. = 62,7 %; alfa = 0,848)	
Delo policistov je bilo pošteno.	,885
Ravnanje policistov je bilo zelo pošteno.	,850
Policisti so pokazali skrb za moje pravice.	,753
Zdi se mi zelo pomembno, da me je policija obravnavala pošteno.	,750
Policisti so prejeli dovolj informacij, ki so jih potrebovali, da so lahko pravilno odločali pri reševanju mojega problema.	,705

* Dvofaktorska struktura: KMO = 0,896; var. = 64,0 %; alfa = 0,882

a. 1 – nikoli do 5 – zelo pogosto

b. 1 – sploh se ne strinjam do 5 – popolnoma se strinjam

c. 1 – sploh ni verjetno do 5 – zelo verjetno

d. 1 – sploh ne bi obsojali do 5 – zelo bi obsojali

e. 1 – popolnoma nedopustno do 5 – popolnoma dopustno

3.2 Zbiranje podatkov in značilnosti vzorca

Podatke smo zbirali med študenti štirih fakultet, in sicer na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru (FVV UM), Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (FF UL, smer Psihologija), Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani (PF UL) in Fakulteti za organizacijske vede Univerze v Mariboru (FOV UM, smer Organizacija in management kadrovskih in izobraževalnih sistemov). Anketiranje je potekalo v prvi polovici meseca oktobra 2011. Študentom je bila zagotovljena zaupnost odgovorov ter anonimnost. Sodelovanje je bilo prostovoljno.

Populacijo torej predstavljajo študenti štirih v naprej izbranih fakultet. Enote v vzorec niso bile zbrane naključno, ampak so bili v vzorec zajeti tisti študenti, ki so bili tisti dan, ko se je anketiranje izvajalo, prisotni na izbranih predavanjih. Reprezentativnost vzorca je zato vprašljiva. Skupaj smo dobili izpolnjenih 479 vprašalnikov. Demografske značilnosti vzorca so prikazane v tabeli 2.

Tabela 2:
Demografske
značilnosti
vzorca

$n = 479$		f	%
Spol	moški	143	29,9
	ženski	336	70,1
Starost	do 20 let	288	60,5
	21–22 let	151	31,7
	23 let in več	37	7,8
Fakulteta	FVV UM	188	39,2
	FF UL	70	14,6
	PF UL	168	35,1
	FOV UM	53	11,1
Letnik študija	1.	181	37,9
	2.	186	38,9
	3.	111	23,2
Študijski program	VS	207	43,2
	UN	272	56,8

V raziskavi je sodelovalo 29,9 % študentov in 70,1 % študentk; 60,5 % študentov je bilo starih do 20 let. Največ študentov (39,0 %) smo anketirali na FVV UM, najmanj (11,1 %) pa na FOV UM. Največ študentov je vpisanih v drugi letnik, in sicer 38,9 % in so vpisani na univerzitetni študijski program (56,8 %).

4 REZULTATI

S faktorsko analizo (metoda glavnih komponent, varimax rotacija v primeru dvofaktorske strukture) smo določili faktorje, ki predstavljajo razsežnosti našega merjenega konstrukta »razlogov za spoštovanje zakonov« in se ujemajo s Tylerjevimi (2006). Med razsežnostmi vprašalnika smo najprej preverili korelacije,

ki so prikazane v tabeli 3. Za odgovor na vprašanje, zakaj ljudje spoštujejo zakone smo izvedli regresijsko analizo. Želeli smo testirati vpliv spremenljivk »dolžnost spoštovanja zakonov«, »grožnja s kaznijo«, »obsojanje vrstnikov«, »osebna morala«, »kakovost dela policije«, »zaupanje v policijo«, »postopkovna in distributivna pravičnost« ter »spol« na odvisno spremenljivko »spoštovanje zakonov«. Nekateri študenti (360) so že imeli izkušnjo s policijo – enkrat ali večkrat, drugi ne (114), zato smo regresijo izvedli ločeno in dobili odgovor na vprašanje, ali izkušnja s policijo spremeni posameznikovo držo do spoštovanja zakonov. Rezultati regresijske analize so prikazani v tabeli 4. V nadaljevanju smo izvedli še diskriminantno analizo za primerjavo razlik med različnimi fakultetami. Rezultati slednje so prikazani v tabelah 5, 6, 7 in na grafu 1.

	Spoštovanje zakonov	Dolžnost spoštovanja zakonov	Grožnja s kaznijo (zastraševanje)	Obsojanje vrstnikov	Osebna morala	Kakovost dela (policija)	Zaupanje v policijo
Dolžnost spoštovanja zakonov	–,161**	--	--	--	--	--	--
Grožnja s kaznijo (zastraševanje)	,122**	,020	--	--	--	--	--
Obsojanje vrstnikov	–,096*	,199**	,199**	--	--	--	--
Osebna morala	,187**	–,125**	,140**	–,167**	--	--	--
Kakovost dela (policija)	–,094*	,281**	–,043	,048	–,098*	--	--
Zaupanje v policijo	–,119**	,254**	–,029	,065	–,146**	,618**	--
Postopkovna in distributivna pravičnost	–,181**	,168**	,039	,137**	–,032	,402**	,384**

Tabela 3:
Korelacije
(Pearsonovi
koeficienti) med
razsežnostmi
vprašalnika

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Iz tabele 3 je razvidno, da je najvišja korelacija med faktorjema »zaupanje v policijo« in »kakovost dela policije« ($r = 0,618$), kar je pričakovano, saj faktorja dobimo kot dvorazsežno strukturo. Srednje visoko korelacijo ima »zaupanje v policijo« še s faktorjem »postopkovna in distributivna pravičnost« ($r = 0,384$), slednji pa s »kakovostjo dela policije« korelira z $r = 0,402$.

Tabela 4:
Zakaj ljudje
spoštujejo
zakone –
rezultati
regresije

Odvisna spremenljivka – SPOŠTOVANJE ZAKONOV					
Neodvisne Spremenljivke	Izkušnja s policijo	NE (<i>n</i> = 114)		DA (<i>n</i> = 360)	
		Beta	<i>t</i>	Beta	<i>t</i>
Konstanta		--	5,427 **	--	7,895 **
Spol		– 0,343	– 3,915 **	– 0,210	– 3,983 **
Dolžnost spoštovanja zakonov		– 0,117	– 1,219	– 0,089	– 1,662
Grožnja s kaznijo (zastraševanje)		0,112	1,250	0,107	2,015 *
Obsojanje vrstnikov		0,002	0,022	– 0,020	– 0,359
Osebna morala		0,196	2,204 *	0,126	2,374 *
Kakovost dela (policija)		– 0,045	– 0,399	– 0,018	– 0,268
Zaupanje v policijo		– 0,115	– 0,987	– 0,005	– 0,072
Postopkovna in distributivna pravičnost		--	--	– 0,117	– 2,048 *
<i>R</i> ²		0,229		0,122	
<i>F</i>		4,452 **		6,002 **	

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Rezultati regresije pokažejo, da ima spol vpliv na spoštovanje zakonov tako pri tistih, ki še niso imeli izkušnje s policijo, kot pri tistih, ki so jo že imeli. Nekoliko večji vpliv je pri tistih, ki izkušnje še niso imeli (Beta = - 0,343). Vpliv je negativen, kar v našem primeru pomeni, da študentke v večji meri spoštujejo zakone kot študenti. Vpliv na spoštovanje zakonov pri tistih, ki še niso imeli izkušnje s policijo, ima (poleg spola) le še osebna morala. Tisti, ki še niso imeli izkušnje s policijo, spoštujejo zakone iz osebne morale (Beta = 0,196); torej, tisti, ki so v večji meri mnenja, da so določena dejanja nedopustna, v večji meri spoštujejo zakone v smislu, da jih manjkrat kršijo. Osebna morala ima vpliv na spoštovanje zakonov tudi pri tistih, ki so že imeli izkušnjo s policijo (Beta = 0,126). Poleg tega na spoštovanje zakonov pri tistih, ki so že imeli izkušnjo s policijo, vpliva tudi grožnja s kaznijo ter postopkovna in distributivna pravičnost. Vendar grožnja s kaznijo nima pričakovanega vpliva. Izkaže se namreč, da so tisti, ki menijo, da je večja verjetnost, da bodo kaznovani (aretirani ali obravnavani s strani avtoritet), v manjši meri pripravljeni spoštovati zakone (Beta = 0,107), pri čemer je takih, ki so imeli izkušnjo s policijo, ker so kršili zakone, 19 % (ostali so, ali prijavili kaznivo dejanje, zaprosili za pomoč, bili ustavljeni s strani policije z namenom rutinskega pregledovanja ipd.). Postopkovna in distributivna pravičnost pa ima negativen predznak (Beta = - 0,117), kar pomeni, da tisti, ki verjamejo, da je delo policistov pravično, profesionalno, da policisti ravnavajo pošteno, v manjši meri kršijo zakone. Dolžnost spoštovanja zakonov, obsojanje vrstnikov, kakovost dela policije in zaupanje v policijo nimajo vpliva na spoštovanje zakonov, ne pri tistih z izkušnjami kot tudi pri tistih brez izkušenj s policijo. Odstotek pojasnjene variance je pri obeh regresijskih analizah dokaj nizek ($R^2 = 0,229$ in $R^2 = 0,122$). V družboslovju pričakujemo vsaj 30 % pojasnjene variance (Šifrer in Bren, 2011), da lahko govorimo o primernosti napovednega modela.

Faktorji \ Fakulteta	FVV		FF		PF		FOV		F
	M	SO	M	SO	M	SO	M	SO	
Spoštovanje zakonov	2,1	0,8	1,7	0,6	2,2	0,7	2,1	0,6	5,022 **
Dolžnost spoštovanja zakonov	3,7	0,5	3,9	0,6	3,8	0,5	3,8	0,6	0,653
Grožnja s kaznijo (zastraševanje)	2,7	1,0	2,7	1,0	2,6	0,9	2,6	0,9	0,407
Obsojanje vrstnikov	2,9	0,7	3,3	0,7	2,9	0,7	2,7	0,8	4,675 **
Osebnost morala	2,6	0,6	2,6	0,6	2,5	0,6	2,7	0,7	0,619
Kakovost dela (policija)	2,9	0,8	2,4	0,8	2,7	0,8	2,4	0,7	6,741 **
Zaupanje v policijo	3,0	0,9	2,3	0,6	2,2	0,8	2,3	0,8	24,496 **
Postopkovna in distributivna pravičnost	3,5	1,0	3,6	0,9	3,2	1,1	3,3	1,0	2,810 *

Tabela 5:
Diskriminantna
analiza med
fakultetami

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Diskriminantno analizo smo izvedli ločeno za študente z in študente brez izkušenj (rezultati na koncu razdelka), saj smo v prvem primeru kot neodvisno spremenljivko izbrali tudi »postopkovno in distributivno pravičnost«, ki se navezuje le na tiste z izkušnjami. Tabela 5 kaže rezultate diskriminantne analize za študente z izkušnjami s policijo. Na ločevanje skupin, ki jih predstavljajo fakultete, statistično značilno vplivajo naslednje razsežnosti: spoštovanje zakonov, obsojanje vrstnikov, kakovost dela policije, zaupanje v policijo ter postopkovna in distributivna pravičnost.

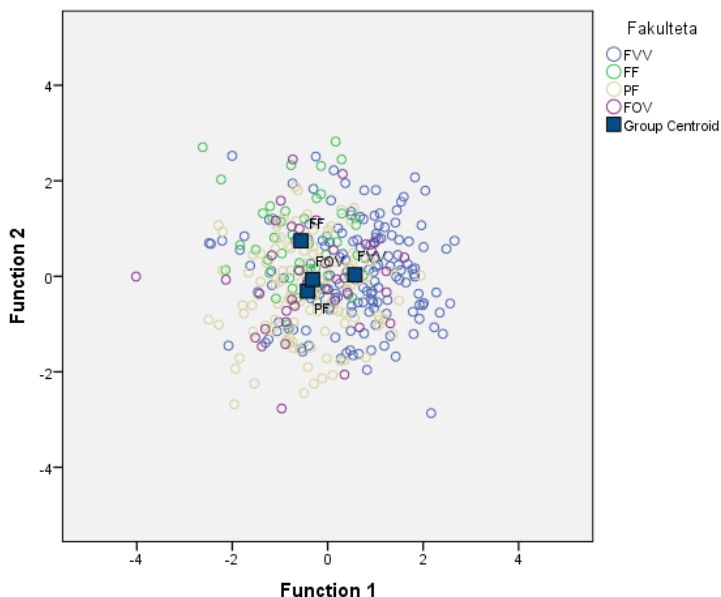
Faktorji \ Funkcija	1	2	3
Zaupanje v policijo	,896	,180	,228
Spoštovanje zakonov	,112	,612	– ,077
Postopkovna in distributivna pravičnost	,202	,357	,089
Dolžnost spoštovanja zakonov	– ,084	,181	,111
Grožnja s kaznijo (zastraševanje)	,049	,163	– ,057
Obsojanje vrstnikov	– ,097	,474	,770
Kakovost dela (policija)	,417	– ,263	,511
Osebnost morala	– ,009	,045	– ,465
Wilksova lambda	,705 **	,884 **	0,977

Tabela 6:
Strukturna
matrika

** $p < 0,01$

Glede na statistično značilnost Wilksove lambde (tabela 6) dobimo dve statistično značilni diskriminantni funkciji, in sicer prvo, ki vsebuje le spremenljivko »zaupanje v policijo«, in drugo, ki vsebuje spremenljivke »spoštovanje zakonov«, »postopkovna in distributivna pravičnost«, »dolžnost spoštovanja zakonov« ter »grožnja s kaznijo«. Centroidi po funkcijah so prikazani na grafu 1.

Graf 1:
Centroidi po
fakultetah

Največje zaupanje v policijo imajo študenti FVV ($M = 3,0$; $SO = 0,9$), ostale tri fakultete so si zelo blizu s povprečnimi vrednostmi 2,2 in 2,3 (tabela 5). Druga diskriminantna funkcija pa nakazuje na največje odstopanje FF od ostalih treh fakultet. Študenti FF v največji meri spoštujejo zakone ($M = 1,7$; $SO = 0,6$; pri ostalih fakultetah so povprečne vrednosti 2,1 in 2,2), tisti z izkušnjami postopkovno in distributivno pravičnost ocenjujejo najvišje ($M = 3,6$; $SO = 0,9$) skupaj s FVV ($M = 3,5$; $SO = 1,0$); glede mnenja, da je spoštovanje zakonov dolžnost, so si vse fakultete zelo blizu (kar je razvidno tudi iz tabele 5); prav tako so si blizu po mnenju glede verjetnosti za kaznovanje (aretacija, obravnava s strani policije), ki tudi ni statistično značilna razsežnost (tabela 5).

Skupno je pravilno razvrščenih 54,2 % enot. Iz tabele 7 je razvidno, da je največ pravilno razvrščenih enot med študenti FVV (75,3 %), sledijo pa študenti PF (57,3 %). Najmanj pravilno se razvrščajo študenti FOV, ki se v največji meri razvrstijo v skupino FVV (48,7 %) in PF (43,6 %).

Naknadno smo izvedli diskriminantno analizo tudi za študente, ki še niso imeli izkušnje s policijo. Statistično značilno na razlikovanje med fakultetami vpliva le spremenljivka »zaupanje v policijo« ($F = 6,461$; $p < 0,01$), pri čemer najbolj zopet izstopa FVV s povprečno vrednostjo 3,0 in standardnim odklonom 0,9 (študenti FOV ocenjujejo zaupanje v policijo s povprečno vrednostjo 2,5 in standardnim odklonom 0,7, študenti PF s povprečno vrednostjo 2,4 in standardnim odklonom 0,6 in študenti FF s povprečno vrednostjo 2,2 in standardnim odklonom 0,5). Klasifikacijska analiza pokaže, da je pravilno razvrščenih 46,9 % enot, največ med študenti PF (73,5 %), sledijo študenti FVV (42,9 %), FOV (16,7 %) in FF (12,5 %). Slednji se z največjim deležem (79,2 %) razvrstijo med študente PF, prav tako

študenti FOV (58,3 %). Tudi skoraj polovica (46,4 %) študentov FVV se razvrsti med študente PF.

Fakulteta	Predvidena skupina			
	FVV (n / %)	FF (n / %)	PF (n / %)	FOV (n / %)
FVV	116 / 75,3	5 / 3,2	32 / 20,8	1 / 0,6
FF	16 / 34,8	10 / 21,7	20 / 43,5	0 / 0
PF	43 / 36,8	7 / 6	67 / 57,3	0 / 0
FOV	19 / 48,7	3 / 7,7	17 / 43,6	0 / 0

Tabela 7:
Klasifikacijska
tabela

5 RAZPRAVA

Študija o spoštovanju zakonov je v osnovi namenjena pilotskemu testiranju vprašalnika, katerega vsebino smo skušali povzeti po Tylerjevem (2006) vprašalniku iz 'čikaške' študije iz leta 1984. Testirati smo želeli vprašalnik, ki bi odgovoril na vprašanje, zakaj ljudje spoštujejo zakone. S faktorsko analizo smo skušali ugotoviti, ali dobimo vse razsežnosti spoštovanja zakonov, kot jih predvideva že Tylerjeva raziskava, in sicer kot napovedne spremenljivke »dolžnost spoštovanja zakonov«, »grožnja s kaznijo«, »obsojanje vrstnikov«, »osebna morala«, »kakovost dela policije«, »zaupanje v policijo« ter za tiste z izkušnjami »postopkovna in distributivna pravičnost«. Slednjo Tyler (2006) obravnava ločeno kot postopkovno pravičnost in distributivno pravičnost. V naši študiji se izkaže, da sta razsežnosti preveč povezani ($r = 0,782$, enofaktorska struktura, razdelek 3.1), kar kaže na to, da študenti vidijo postopkovno in distributivno pravičnost zelo tesno prepleteni. Tyler (ibid.) legitimnost obravnava z dveh vidikov, in sicer kot zaznavanje spoštovanja zakonov kot dolžnost in kot podporo legalnim avtoritetam. Tudi naša raziskava pokaže na dve razsežnosti, in sicer »dolžnost spoštovanja zakonov« in »zaupanje v policijo«. Prav tako nekatere druge študije (npr. Reisig et al., 2007; Reisig et al., 2012) legitimnost obravnavajo kot dvorazsežni pojem (dolžnost spoštovanja zakonov in zaupanje v policijo). Zanesljivost lestvic je v našem primeru v večini primerov visoka, nekoliko nižja (okrog 0,5) pa je pri faktorjih »spoštovanje zakonov«, »osebna morala« in »dolžnost spoštovanja zakonov«. Tudi Tylerjeve (2006) zanesljivosti so pri teh treh razsežnostih najnižje (od 0,6 do 0,7). Reisig et al. (2007) ugotavljajo, da v Tylerjevem modelu vprašanja glede merjenja ključnih konstruktov ostajajo neodgovorjena, zato so z metodami faktorske analize poskušali razviti veljavnejše merske konstrukte. Razsežnosti njihovega t. i. procesno usmerjenega modela so postopkovna pravičnost (kakovost dela in kakovost odločanja), legitimnost (dolžnost spoštovanja zakonov in zaupanje v policijo), distributivna pravičnost, sodelovanje s policijo in spoštovanje zakonov. Ni pa razvidno, da bi se distributivna in postopkovna pravičnost nanašali le na tiste, ki so s policijo že imeli izkušnje. Oceno zanesljivosti svojih lestvic preverjajo s Cronbachovo alfo, ker pa je le-ta lahko zavajajoča glede na število uporabljenih spremenljivk v določeni lestvici (Cortina, 1993), pa še s povprečno vrednostjo korelacij med spremenljivkami (mean inter-item correlation) in povprečno vrednostjo korelacij med posamezno spremenljivko

in vsemi zajetimi spremenljivkami (mean item-total correlation). To bo tudi nam popotnica za nadaljnje delo, saj želimo izboljšati vprašalnik, ki ga bomo uporabili v raziskavi na vzorcu prebivalcev Slovenije. V tem prispevku pa smo za ugotavljanje, zakaj mladi – študenti spoštujejo zakone, uporabili razsežnosti (povzete po Tylerju, 2006): »spoštovanje zakonov« (var. = 43,3 %), »dolžnost spoštovanja zakonov« (var. = 34,4 %), »grožnja s kaznijo (zastaševanje)« (var. = 51,1 %), »obsojanje vrstnikov« (var. = 46,1 %), »osebna morala« (var. = 40,5 %), »kakovost dela policije« (var. = 36,2 %), »zaupanje v policijo« (var. = 27,8 %), »postopkovna in distributivna pravičnost« (var. = 62,7 %).

Reisig et al. (2012) na vzorcu mladih ljudi iz Slovenije ugotavljajo, da legitimnost vpliva na sodelovanje s policijo in posledično na spoštovanje zakonov. Meško, Reisig in Tankebe (2012) pa na vzorcu mladih ljudi iz Slovenije pokažejo močno korelacijo med postopkovno pravičnostjo in legitimnostjo ter posledični vpliv na sodelovanje s policijo. Jackson et al. (2012b) pa dodajajo, da ljudje sprejmejo spoštovanje zakonov in upoštevajo policiste ne le, kadar menijo, da je to njihova dolžnost, temveč tudi, kadar verjamejo, da policija deluje v skladu z moralnimi načeli ljudi. Reisig et al. (2007) (s svojim veljavnejšim konstruktom) potrdijo večino Tylerjevih hipotez. Tyler (2006) ugotavlja, da legitimnost vpliva na sodelovanje prebivalcev s policijo in spoštovanje zakonov, prav tako Reisig et al. (2007). Ugotovijo namreč, da izpraševanci, ki zaznavajo večjo legitimnost, poročajo o večjem spoštovanju zakonov in da je pomembna determinanta legitimnosti postopkovna pravičnost (medtem ko distributivna pravičnost nima statistično značilnega vpliva).

Naša raziskava pokaže, da ne zaupanje v policijo, ne dolžnost spoštovanja zakonov (kot razsežnosti legitimnosti) ne vplivata na spoštovanje zakonov (regresijska analiza, tabela 4). Tudi raziskava Jacksona, Bradforda, Stanka in Hohla (2012) v Angliji in Walesu pokaže podobno. Avtorji so legitimnost obravnavali ločeno kot dolžnost spoštovanja zakonov in moralno podporo policiji. Ugotovili so, da slednja vpliva na spoštovanje zakonov, medtem ko dolžnost spoštovanja zakonov nima učinka na spoštovanje zakonov. Pri naših študentih se pokaže, da tisti, ki še niso imeli izkušnje s policijo, spoštujejo zakone iz osebnega prepričanja, kaj je dopustno in kaj ne (osebna morala, Beta = 0,196, $p < 0,05$); enako tudi pri tistih, ki so že imeli izkušnjo s policijo (Beta = 0,126, $p < 0,05$). Pri slednjih vpliva na spoštovanje zakonov tudi grožnja s kaznijo (Beta = 0,107, $p < 0,05$) ter postopkovna in distributivna pravičnost (Beta = - 0,117, $p < 0,05$). Zanimivo je, da grožnja s kaznijo deluje v obratni smeri od pričakovane. Tisti, ki menijo, da je večja verjetnost, da bodo kaznovani (aretirani ali obravnavani s strani avtoritet), so v manjši meri pripravljeni spoštovati zakone.

Tyler (2006) se v svojem delu sprašuje, kdo sploh spoštuje zakone, in ugotavlja, da demografske značilnosti pojasnijo kar 24-odstotni delež spoštovanja zakonov, pri čemer imata največji vpliv starost in spol – starejše ženske v večji meri spoštujejo zakone. Tudi v našem primeru se izkaže, da študentke v večji meri spoštujejo zakone (Beta = - 0,343, $p < 0,01$ in Beta = - 0,210, $p < 0,01$) (spremenljivka starost se ne pokaže za statistično značilno, saj so izpraševanci študentje stari od

20 do 23 let⁵). Glede na fakulteto pa rezultati diskriminantne analize pokažejo, da najbolj spoštujejo zakone študenti FF ($M = 1,7$, $SO = 0,6$), medtem ko imajo največje zaupanje v policijo študenti FVV ($M = 3,0$, $SO = 0,9$). Rezultati so pričakovani, saj je velik del učnega načrta fakultete usmerjen v varnost in policijsko delo, raziskovalno delo zaposlenih je v veliki meri vezano na sodelovanje s policijo, kar se prenaša tudi v učno okolje, velik del študentov pa je tudi zaposlen na policiji.

Študenti so poročali, kako pogosto prekršijo kakšnega od naštetih kaznivih dejanj, in sicer kar 91,4 % študentov ne bi nikoli vzela malenkosti iz trgovin, ne da bi za njih plačala, 78,7 % pa jih meni, da je to dejanje tudi nedopustno (oziroma popolnoma nedopustno) in kar 90,2 % študentov ne bi nikoli vozila pod vplivom prepovedanih substanc, 86,8 % pa se zdi tako dejanje tudi nedopustno (oziroma popolnoma nedopustno). Tudi pri ostalih dejanjih (povzročanje hrupa, prehitra vožnja, parkiranje na prepovedanem mestu) je večina poročala, da jih ne kršijo in so po njihovem mnenju tudi nedopustna. Podobno Tyler (2006) ugotavlja, da se je večina izpraševancev opredelila (pri vseh naštetih kaznivih dejanjih – povzročanje hrupa in motenje sosedov, vožnja pod vplivom prepovedanih substanc itd.), da je kršenje zakonov v večji meri nedopustno in da kršenje zakonov vidijo kot napad na njihovo osebno moralo. Po Tylerju (2006) je prav tako večina mnenja, da bodo po vsej verjetnosti aretirani ali obravnavani s strani policije, če bodo storili kakšnega od naštetih kaznivih dejanj, medtem ko ne predvidevajo obsodb s strani prijateljev in družine. Da obsodbe vrstnikov očitno nimajo vpliva na spoštovanje zakonov, pokaže tudi naša regresijska analiza (tabela 4).

V naši študiji smo preverili ustreznost izbranih razsežnosti oz. napovednih spremenljivk modela spoštovanja zakonov, vendar pa nismo dokazali pomembnosti legitimnosti pri spoštovanju zakonov. Pokazali smo vpliv osebne morale, pokazali smo, da izkušnje s policijo (postopkovna in distributivna pravičnost) vplivajo na mlade v smislu spoštovanja zakonov in da ima grožnja s kaznijo na njih obraten vpliv od pričakovanega. To nas napeljuje na vprašanje, ali so študenti le mlada generacija in se radi kažejo pred svojimi vrstniki ter se še v veliki meri ne zavedajo posledic svojega ravnanja?

LITERATURA

- Bavcon, L., Šelih, A., Korošec, D., Ambrož, M. in Filipčič, K. (2009). *Kazensko pravo. Splošni del*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Cortina, J. M. (1993). What is coefficient alpha? An examination of theory and applications. *Journal of Applied Psychology*, 78(1), 98–104.
- Hough, M. in Sato, M. (2011). *Trust in justice: Why it is important for criminal policy, and how it can be measured: Final report of the Euro-Justis Project*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control. Pridobljeno na <http://www.heuni.fi/Etusivu/Publications/1302673429954>

5 Povprečna starost je 20,5 let s standardnim odklonom 2,7.

- Hough, M., Jackson, J., Bradford, B., Myhill, A. in Quinton, P. (2010). Procedural justice, trust and institutional legitimacy. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 4(3), 203–210. Pridobljeno na <http://eprints.lse.ac.uk/27713/>
- Jackson, J., Bradford, B., Stanko, E. A. in Hohl, K. (2012). *Just authority? Trust in the police in England and Wales*. Oxford: Routledge.
- Jackson, J., Hough, M., Bradford, B., Hohl, K. in Kuha, J. (2012a). *Policing by consent: Understanding the dynamics of police power and legitimacy*. European Commission. Pridobljeno na <http://eprints.lse.ac.uk/47220/>
- Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Myhill, A., Quinton, P. in Tyler, T. R. (2012b). Why do people comply with the law? Legitimacy and the influence of legal institutions. *British Journal of Criminology*, 52(6), 1051–1071.
- Meško, G. (2002). *Osnove preprečevanja kriminalitete*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Meško, G., Reisig, M. D. in Tankebe, J. (2012). Procedural justice, police legitimacy and public cooperation with legal authorities. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(2), 112–122.
- Paternoster, R., Saltzman, L. E., Waldo, G. P. in Chiricos, T. G. (1983). Perceived risk and social control: Do sanctions really deter? *Law and Society Review*, 17(3), 457–479.
- Pavčnik, M. (1997). *Teorija prava: prispevek k razumevanju prava*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Pravni terminološki slovar: do 1991, gradivo*. (1999). Ljubljana: ZRC SAZU.
- Reisig, M. D. in Meško, G. (2009). Procedural justice, legitimacy, and prisoner misconduct. *Psychology, Crime & Law*, 15(1), 41–59.
- Reisig, M. D., Bratton, J. in Gertz, M. G. (2007). The construct validity and refinement of process-based policing measures. *Criminal Justice and Behaviour*, 34(8), 1005–1028.
- Reisig, M. D., Tankebe, J. in Meško, G. (2012). Procedural justice, police legitimacy, and public cooperation with the police among young Slovene adults. *Varstvoslovje*, 14(2), 41–59.
- Sunshine, J. in Tyler, T. R. (2003). The role of procedural justice and legitimacy in shaping public support for policing. *Law and Society Review*, 37(3), 513–548.
- Šifrer, J. in Bren, M. (2011). *SPSS – multivariatne metode v varstvoslovju*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Tyler, T. R. (1988). What is procedural justice?: Criteria used by citizens to assess the fairness of legal procedures. *Law & Society Review*, 22(1), 103–135.
- Tyler, T. R. (1997). The psychology of legitimacy: A relational perspective on voluntary deference to authorities. *Personality and Social Psychology Review*, 1(4), 323–345.
- Tyler, T. R. (2003). Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. *Crime and Justice: A Review of Research*, 30, 283–357.
- Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law*. Princeton: Princeton University Press.
- Tyler, T. R. (2011). Trust and legitimacy: Policing in the USA and Europe. *European Journal of Criminology*, 8(4), 254–266.
- Tyler, T. R. in Fagan, J. (2008). Legitimacy and cooperation: Why do people help the police fight crime in their communities? V *Columbia public law and legal*

theory research paper No. 06-99 (str. 231–275). Pridobljeno na <http://ssrn.com/abstract=887737>

Tyler, T. R. in Jackson, J. (2012). Future challenges in the study of legitimacy and criminal justice. V *Public law working paper* No. 264. New Haven: Yale Law School. Pridobljeno na <http://ssrn.com/abstract=2141322>

O avtorjih:

Jerneja Šifrer, asistentka za področji statistike in metodologije v varstvoslovju na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: jerneja.sifrer@fvv.uni-mb.si

Dr. Gorazd Meško, redni profesor za kriminologijo in dekan Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Dr. Matevž Bren, izredni profesor na Univerzi v Mariboru, Fakulteti za varnostne vede, kjer predava statistiko in metode raziskovanja, ter raziskovalec na Inštitutu za matematiko, fiziko in mehaniko Slovenije. Raziskuje na področju analize podatkov, matematične kemije, systemske dinamike, učinkovitosti v izobraževanju ter strahu pred kriminaliteto. E-mail: matevz.bren@fvv.uni-mb.si